

Arkivordningsprinciper.

Historisk återblick och nyorientering.

I.

När i äldre tid arkivalier från olika håll och av olika ursprung samlades i de europeiska ländernas centralarkiv, fästes i regel ingen vikt vid från vilket särskilt arkiv handlingarna härrörde och i vilken ordning de tidigare varit sammanförda. Arkivalierna införlivades med de förutvarande samlingarna rent biblioteksmässigt under vissa på förhand fastställda, mer eller mindre godtyckligt valda rubriker. Resultatet blev ett realsystem, som vilade på en rent doktrinär uppfattning av begreppet arkiv.¹

Den utveckling, som mot bakgrund av dessa förhållanden egt rum under de nittonde och tjugonde århundradena, torde tydligast framgå vid en historisk återblick på förhållandena i Frankrike, Preussen, Holland, Danmark och Sverige.

En brytning med det sedan århundraden hävdvunna arkivordningssystemet i arkivdepåerna skedde tidigast i Frankrike.

Den nya ordning, som här infördes, är att datera från ministären Guizots tid och gällde i första hand departementsarkiven. Dessa arkiv, vilka bildats år 1796, då på en plats i varje departement sammanfördes de olika, staten tillhöriga arkiven inom de kort förut upprättade departementen, hade

¹ En översikt av den äldre arkivteoretiska litteraturen lämnas av Hans Kaiser i uppsatsen: *Aus der Entwicklung der Archivkunde i Archivalische Zeitschrift*. Band 37 (1928) sid. 98—109.

dittills förvarats såsom döda massor under en tillsyningsmans vård. Sedan genom lag den 10 maj 1838 den ekonomiska grundvalen lagts för en förbättring av det departementala arkivväsendet, på så sätt att kostnaderna för arkivens vård och underhåll uppförts bland de ordinarie utgifter, som departementen voro skyldiga bestrida, och sedan genom ministeriellt cirkulär den 8 augusti 1839 de första riktlinjerna uppdragits för deras nydaning, utfärdade inrikesministern Duchatel den 24 april 1841 närmare, mycket minutiösa föreskrifter rörande ordnandet. Såsom mål sattes, med hänsyn tagen till vissa arkivdepåers olikheter, ett uppgörande av förteckningar efter enhetligt formulär; genom dessa »skulle man hava medel i sin hand att utföra säkra och snabba efterforskningar och även kunna vid behov företaga allmänna undersökningar rörande bestämda ämnen i alla departementen.» I anslutning härtill uppställdes såsom ordningsprinciper:

»1:o att sammanföra de olika aktstyckena i arkiv (fonds), d. v. s. bilda en samling av alla de handlingar, som härröra från en korporation, en myndighet, en familj eller en enskild person och uppställa de olika arkiven i en bestämd ordning;

2:o att inom varje arkiv ordna aktstyckena i ämnesgrupper med anvisande av en bestämd plats åt varje grupp; och

3:o att inom ämnesgrupperna sammanföra handlingarna efter förhållandena i kronologisk, topografisk eller helt enkelt i alfabetisk ordning.»

Den här uttalade ledande principen, att de olika arkiven skulle bibehållas såsom ett helt vart för sig — *le respect des fonds* — utvecklades och förklarades i det följande sålunda:

»Beträffande arkiven är väl att märka, att ordningssystemet består i att sammanföra alla handlingar, som varit en myndighets, en korporations eller familjs egendom, och att de akter, som blott handla om dessa, icke böra sammanblandas med myndighetens, korporationens eller familjens arkiv. Sålunda får ett domstolsutslag, som tillställts enskild person, icke inordnas i domstolens arkiv, utan i den persons, som utlöst detsamma; en originalinlaga till domstolen från

en kommun eller en familj får icke inordnas bland kommunens eller familjens handlingar, utan i den domstols, till vilken inlagan ställts. I överensstämmelse härmed kan icke heller ett brevkoncept utgöra del av samma arkiv som brevet självt; ett brevkoncept tillhör brevskrivaren; brevet däremot är den persons egendom, till vilken det ställts.»

Ifråga om ordningsföljden mellan de olika ämnesgrupperna inbördes träffades 1841 bestämmelsen, att man hade att utgå från gruppernas olika betydelse och att fortskrida från det allmänna till det enskilda, från det väsentliga till det oväsentliga. Såsom exempel härpå anföres i cirkuläret, att ett arkivinventarium, upprättat i ett kloster och gällande dettas arkiv i dess helhet, liksom ett kartularium, med andra ord ett register, innehållande avskrifter av klostrets viktigaste urkunder, båda såsom av allmänt intresse borde klassificeras främst, och att likaledes en domäns jordeböcker hade att intaga platsen före de handlingar, som avsågo endast en särskild jordegendom. Beträffande ordningen inom en grupp handlingar rörande ett visst ämne anlades en rent praktisk synpunkt: ordningen borde vara sådan, att arkivvårdaren genom densamma sattes i stånd att säkrast och snabbast möjligt besvara förfrågningar från myndigheter eller enskilda. »Förfrågningar», heter det, »innehålla som utgångspunkt för efterforskningen, efter sakens beskaffenhet, än ett datum, än ett ortnamn, än ett personnamn; härav följer, att klassificeringen måste ske från kronologisk, topografisk eller alfabetisk synpunkt. Om det, för att taga ett exempel, är fråga om en samling förordningar, lagar eller domar, måste kronologisk ordning tillämpas, emedan den upplysningsökande mestadels anger datum å dessa handlingar. Beträffande handlingar rörande kommuners angelägenheter bör topografisk ordning föredragas, emedan framställningarna om efterforskning alltid innehålla kommunernas namn . . . Gods-handlingar skola ordnas som handlingarna rörande kommunerna. I fråga om handlingar rörande enskilda personer underlättar alfabetisk ordning efter personernas namn uppenbarligen mest undersökningarna. Dock bör topo-

grafisk ordning föredragas ifråga om funktionärer, knutna vid en bestämd ort. Sålunda böra handlingarna rörande utnämningar av underprefekter, fredsdomare och märer ordnas efter respektive arrondissement, kantoner och kommuner».¹

De här angivna allmänna principerna hava allt framgent varit grundläggande vid de franska departementsarkivens ordnande. Principerna ha emellertid icke i den närmare utveckling de fingo i 1841 års cirkulär och i den plan, som bifogats, genomförts med önskvärd stränghet.

Arkiven delades enligt cirkuläret till tiden i två huvudgrupper, mellan vilka 1790, året för den radikala omläggningen av förvaltningen i departement, sattes som skiljegräns, utan att vederbörlig hänsyn togs till att flera äldre institutioner fortlevde även efter detta år. I behandlingen av dessa båda till tiden skilda arkivgrupper ägde en väsentlig olikhet rum. De många arkiven av skilda slag före 1790 bibehöllos såsom särskilda arkiv i enlighet med de uppställda grundsatserna; tillika föreskrevs ett visst i planen bestämt system, enligt vilket arkiven sammanfördes i vissa grupper och dessa grupperades efter fixa bokstäver. Inom arkiven efter 1790 sammanfördes däremot, med frångående av grundprinciperna, handlingarna från revolutionsåren (1790—år 8) i en grupp, en åtgärd som ansågs motiverad av händelsernas särskilda karaktär och tidernas politiska och administrativa åtgärder. I övrigt skulle arkiven efter 1790, de egentliga departementsarkiven, ordnas såsom ett enda helt efter vissa ämnesgrupper, närmare angivna i planen under fasta bokstavsrubriker, oavsett om handlingarna tillhörde prefektens arkiv eller någon honom sido- eller underordnad myndighets arkiv inom den departementala förvaltningen. Till detta avsteg från de uppställda allmänna principerna, varigenom de olika serierna i departementsarkiven efter 1790 kommo att utgöras av handlingar tillhörande olika arkiv,

¹ Lois, instructions et règlements relatifs aux archives départementales etc. (Paris 1884) sid. 16—18, 22—23.

förleddes man av den uppfattningen, att »dessa arkivgrupper strängt taget bilda ett enda arkiv (fonds) i den mening, att de i sin helhet tillhöra det departement, som de angå». ¹

Om sålunda de uppställda allmänna grundsatserna, till skada för det franska arkivväsendet, icke konsekvent tillämpats, och om ock i övrigt flera anmärkningar i enskildheterna kunna göras mot den plan, som bifogats 1841 års cirkulär ², kommo dock de franska departementsarkiven länge att stå långt framom arkiven i Europas andra länder. Det skulle dröja, innan man här nådde fram till något liknande det franska systemet, baserat som detta var på en rationell och enhetlig princip för klassificeringen, med samtidigt hänsyntagande till de olika arkivaliernas ursprung.

Det nästa utvecklingsmomentet ifråga om de moderna arkivordningsprinciperna möter i Preussen.

En ändring i de tidigare, starkt föråldrade arkivförhållandena här skedde först med Heinrich von Sybels övertagande av chefskapet för det preussiska geheimstatsarkivet år 1874. ³ Det nya system, som kom till användning, fick ett klart och medvetet uttryck i det av honom den 1 juli 1881 utfärdade regulativet för ordningsarbetena. Sedan det däri allmänt angivits, vilka arkiv geheimstatsarkivet omfattar, föreskrives det, att alla urkunder och akter, som häröra från de i provinsialarkiven förvarade arkiven, skola med tiden avlämnas till dessa arkiv, och omvänt på samma sätt urkunder och akter därifrån återställas till geheimstats-

¹ I det allmänna reglementet för departementsarkiven den 1 juli 1921 § 59 äläggas emellertid arkivalierna att inom ramen för 1841 års cirkulär i möjligaste mån upprätthålla »le principe général du respect des fonds». Loi, décrets, arrêtés, règlements et instructions concernant le service des archives départementales (Melun 1922) sid. 32.

² Se härom närmare C. Brunel, *Le cadre de classement des archives départementales* (Le Bibliographe moderne 1911 sid. 20—31).

³ Om de äldre förhållandena i geheimstatsarkivet i Berlin och proveniensprincipens införande där jfr P. Bailleu, *Das Provenienzprinzip und dessen Anwendung im Berliner Geheimen Staatsarchiv* (Korrespondenzblatt 1902 sid. 193—195).

arkivet (§ 1). Detta senare skall uppställas efter dess beståndsdelars proveniens (§ 2). En myndighets handlingar skola förvaras i den ordning och med de signa, som handlingarna erhållit under ärendenas handläggning hos myndigheten (§ 4 mom. 1). Därest en myndighet övertagit handlingar för ärendens handläggning från en äldre myndighet, skola dessa återförenas med den äldre myndighetens arkiv (§ 4 mom. 2). I de fall då mängden av de med samma signum försedda akterna vuxit så, att en vidare differentiering erfordras, skall dylik åvägabringas med bibehållande av de förutvarande underavdelningarna. Inom dessa senare skall en kronologisk ordning användas (§ 8). ¹

Genom föreskrift den 12 oktober 1896 meddelades regulativet av 1881 statsarkiven i provinserna till kännedom och, såvitt innehållet i detsamma syntes användbart, till efterföljd. ² Regulativet undergick 1907 så till vida en modifikation, som den existerande provinsindelningen blev normerande för arkivbeståndet i de olika statsarkiven; det följer därav, att delar av samma arkiv kunna förvaras i olika statsarkiv, ett av praktiska skäl betingat avsteg från proveniensprincipen i dess renhet. Beträffande handlingar, som en myndighet för förvaltningsändamål övertagit från en annan, föreskrevs, att dylika handlingar skulle förbliva i den förra myndighetens arkiv, för den händelse de planmässigt införlivats med detsamma och detta införlivande kommit till uttryck i översiktliga repertorier eller register. Tillika stadgades rörande proveniensprincipens genomförande, att om i ett statsarkiv arkivalier i större eller mindre omfattning ordnats efter system, som ej överensstämde med proveniensprincipen, och de förtecknats i användbara repertorier, skulle detta förhållande äga bestånd, så länge mera trängande ordningsarbeten ännu förelågo. ³ I spörsmålet, huru proveniensprincipen

¹ 1881 års regulativ i Bestimmungen aus dem Geschäftsbereich der K. Preussischen Archivverwaltung i Mitteil. der K. Preussischen Archivverwaltung H. 10 (1908) sid. 16—18.

² Smst. sid. 16 not 1.

³ Smst. sid. 22—23.

skulle närmare tillämpas, upplysa några ordningsregler, som av arkivdirektorn för statsarkivet i Westpreussen den 11 augusti 1902 meddelades magistraterna i de västpreussiska städerna. Enligt dessa skulle oordnade och oförtecknade arkiv om möjligt förtecknas efter signaturerna på aktstyckena och efter den ordning, som framgick ur dessa. Om ett dylikt system icke kunde tillämpas på hela materialet, anbefalldes att lägga det löpande arkivets ordning i stora drag till grund för förtecknandet.¹

Efter de här angivna principerna har geheimstatsarkivet i Berlin under årens lopp omordnats. Principerna ha samtidigt, särskilt efter 1908, i stor utsträckning tillämpats även i de övriga preussiska statsarkiven. Så exempelvis i statsarkivet i Slesvig.²

Såsom av de anförda ordningsreglerna framgår, erhöi den i Frankrike förut klart fattade och hävdade proveniensprincipen, le respect des fonds, i sin tillämpning inom det tyska arkivväsendet en särskild utformning. Till grund för arkivens ordnande i enlighet med densamma lades här icke såsom i de franska departementsarkiven forskningssynpunkten; det uppställdes i stället — och däri ligger det nya utvecklingsmomentet — såsom regel, att arkiven skulle återföras till sin ursprungliga ordning. »Achtung vor jeder ursprünglichen Ordnung, vor jeder ursprünglichen Signatur», säger arkivdirektor Bailleu, »wurde überhaupt für uns ein archivalisches Prinzip.»³

Denna nya i Tyskland uppställda arkivordningsprincip godtogs tidigt i Holland och har där erhållit på en gång sin

¹ Smst. sid. 34.

² Se om detta G. Hille, Übersicht über die Bestände des kgl. Staatsarchivs zu Schleswig (1900).

³ Korrespondenzblatt 1902 sid. 194. — I cirkulär av generaldirektören för statsarkiven den 6 juli 1907 karakteriseras proveniensprincipen såsom den regel, »wonach für die Gliederung der Archivbestände der ursprüngliche Zusammenhang massgebend ist, in welchem die Schriftstücke durch den Geschäftsgang zu den Akten gelangt sind.» Mitteilungen etc. H. 10 (1908) sid. 22.

utförliga motivering och sin väl mest konsekventa praktiska tillämpning. Den fick här officiell sanktion i ett av inrikesministern den 10 juni 1897 utfärdat regulativ för ordningsarbetena i de holländska arkiven och året därpå sitt teoretiska begrundande i den av de holländska arkivarierna Muller, Feith och Fruin utgivna skriften: »Handleiding voor het ordenen en beschrijven van Archieven.» Denna skrift, vilken 1905 utkom i tysk, 1908 i italiensk och 1910 i fransk översättning, har blivit de nutida arkivmännens lärokodeks.¹

I motsats till en alfabetisk eller uteslutande kronologisk ordning inom ett arkiv uppställa de holländska författarna ett ordningssystem grundat på arkivets ursprungliga organisation, och förklara denna senare i huvudsak överensstämma med organisationen inom den myndighet, från vilken arkivet härrör. »Denna grundsats», pointera författarna starkt, »är den viktigaste av alla, då däri formuleras den huvudgrundsats, från vilken alla andra regler utgå.» Två system, förklaras det, kunna med utgångspunkt därifrån komma i betraktande. Det första begagnar olika, godtyckligt fastställda rubriker, vilka överensstämma med de i en bibliotekskatalog vanligen förekommande. Det andra systemet fastställer däremot inga godtyckliga rubriker, utan endast sådana, som framgå ur ett arkivs egen beskaffenhet och organisation, rubriker, som hänföra sig till de olika förvaltningsgrenarna hos den myndighet, från vilken arkivet härrör. Det förra systemet rör sig med rubriker, som mer eller mindre äro ett arkiv och dess organisation främmande, och kan icke, i varje fall icke konsekvent, genomföras, då inbundna och häftade arkivalier utgöra den övervägande delen i ett arkiv av normaltyp och vid dessas sammanförande det formella innehållet i regel varit det utslagsgivande. Blott den systematiska ordning av ett arkiv, som grundar sig på detta arkivs egen gamla organisation, medför tillfredsställelse

¹ Oförändrat holländskt nytryck år 1920. — Citaten i det följande efter tyska upplagan.

resultat och låter sig konsekvent genomföras. I varje arkiv har, framhålla författarna, av ålder förefunnits ett bestämt sammanhang. Sekreterarna, som bildat det, hava medvetet eller omedvetet uppställt bestämda regler för handlingarnas förvarande och ordnande. »Genomgående kan man antaga, att dessa regler äro bättre och i högre grad överensstämmande med arkivets art än de, till vilka vi måhända skulle komma; dessa samtida ämbetsmän kände ju sitt arkivs egenart och de praktiska kraven säkert mycket bättre än vi.» Då nu ett arkivs ursprungliga organisation varken kan helt förstöras eller fullt konsekvent ersättas med en annan, blir resultatet, att ett arkiv skall ordnas efter dess ursprungliga organisation. Det betonas *dess* organisation; ty om denna också, såsom framhållits, i huvudsak överensstämmer med myndighetens, bör det dock vara arkivets organisation, icke myndighetens, som är normerande vid arkivets ordnande.¹

Arkivordnandet går alltså i första hand och framför allt ut på att såvitt möjligt återställa den ursprungliga ordningen. Först därefter kan bedömas, om och i vad mån det är önskvärt frångå denna ordning.² Endast i få fall medges detta. Det stannar dels vid rättandet av inkonsekvenser, till vilka föregående arkivvårdare gjort sig skyldiga, såsom rena misstag, felplaceringar eller tillfälliga avvikelser från den ursprungliga ordningen, dels vid återförande av äldre, av praktiska skäl med yngre akter förenade handlingar till deras ursprungliga plats. Som man ser, en restaurering, där allt kommer an på stilrenhet. »Om de tidigare förvaltningarna av ett arkiv aldrig begått något fel och varje förvaltning vid handlingarnas ordnande alltid följt de av föregångaren iakttagna grundsatserna, skulle man sakna anledning att avvika från den på detta sätt i arkivet uppkomna ordningen.»³ Raisonementet har som sitt korrolium satsen, att vid ett arkivs ordnande först i andra

¹ § 16 sid. 26 ff.

² § 17 sid. 31—32.

³ § 18 sid. 33—35.

rummet hänsyn kan tagas till de historiska undersökningskrav.¹

Som en omedelbar följd av satsen om ordningssystemets grundande på arkivets ursprungliga organisation framhålla författarna i fortsättningen, att serierna av resolutioner, protokoll, räkningar och andra handlingar, vilka sedan sitt införlivande i arkivet äro förenade i band, häften eller buntar, utgöra ett arkivs grundstomme.² »De giva huvudlinjerna», uttala de, »efter vilka de lösa handlingarna måste förenas i bestämd följd.» Om sättet, på vilket detta bör ske, lämnas ingående upplysningar. »Man skulle naturligtvis kunna sammanföra dessa lösa handlingar annorlunda (kronologiskt eller systematiskt) än som antagits för serierna; men det vore föga ändamålsenligt att för olika delar av ett och samma arkiv antaga två ordningssystem.» De lösa handlingarna böra ordnas i sträng anslutning till huvudserierna. »Om t. ex. lagfarterna och inteckningarna äro förda tillsammans i samma protokoll, är det önskvärt att även förena koncepterna till dessa båda slags handlingar i en enda serie. Det är då lätt att med tillhjälp av protokollet återfinna ett koncept, som man behöver till jämförelse. På samma sätt synes för besvarande av frågan, huruvida de inkomna breven skola ordnas kronologiskt eller systematiskt, vara nödvändigt fastställa, om möjligen brevböcker, i vilka breven äro avskrivna, förefinnas; är detta fallet, synes en kronologisk ordning given.» Det betonas, att i »den här beskrivna metoden ligger huvudgrundsatsen för de lösa handlingarnas ordnande och att denna genom övriga regler blott förklaras eller inskränkes.»³

De lösa handlingarnas sammanförande i serie- eller dossiersystem är beroende av, huruvida det ena eller andra systemet tillämpats i ett arkiv.⁴ Blott i det fall att ingen gammal ordning av de lösa handlingarna kan spåras, med-

¹ § 19 sid. 35—36.

² § 20 sid. 36.

³ § 25 sid. 42—43.

⁴ § 26 sid. 46.

gives full valfrihet i metoden för deras ordnande. Ordningssystemet är då beroende av de olika omständigheter, i vilka arkivet befinner sig, bland annat på dess större eller mindre fullständighet. Saknas skäl att ge det ena eller andra systemet företrädet, rekommenderas användning av dossier-system.¹

I fortsättningen inskräpa författarna ånyo, att en genomgående sträng korrespondens måste bestå mellan arkivets grundbeståndsdelar, dess protokoll etc. å den ena sidan och de dem tillhörande akterna å den andra. Om t. ex. en myndighets alla handlagda ärenden äro införda i ett enda protokoll, måste alla akterna ansluta sig till detta såsom en huvudavdelning. »Huvudavdelningarna måste återgiva ett arkivs byggnad. Annorlunda förhåller det sig däremot med underavdelningarna, som hava ett helt annat ändamål. De lösa handlingarna, som utgöra en arkivets huvudavdelning och alltså måste grupperas kring en serie band eller häften, kunna vara så talrika, att det för översiktens skull är önskvärt, att de rangeras under särskilda rubriker efter det ämne, till vilket de hänföra sig, eller efter någon annan synpunkt, som framgår ur handlingarnas egen natur.» »Men sådana underavdelningar», tillägges det, »häröra i regel icke ur den gamla organisationen; de äro därför icke heller nödvändiga.»²

Arkivmannens verksamhet inskränkes i detta av holländarna framställda system i stort sett till en endast rekonstruerande, med rättande av de rena felaktigheter, som under tidernas lopp begåtts. Synnerligen åskådligt belysa författarna denna sin uppfattning genom att jämföra arkivmannens tillvägagångssätt med paleontologens behandling av ett förhistoriskt djurs ben, en jämförelse, som utesluter varje misstyding av deras mening.³

Inflytandet av de arkivordningsprinciper, för vilka de holländska arkivmännen stå som målsmän, spåras i de flesta

¹ § 27 sid. 46—47. Jfr § 16 sid. 31.

² § 28 sid. 47—49. Jfr § 16 sid. 31.

³ § 20 sid. 37—38.

Europas länder,¹ och framträder icke minst i Danmark och Sverige.

Proveniensprincipen har från år 1903 konsekvent tillämpats inom det danska arkivväsendet.² Ordningsarbetet har där efter denna tid fortgått i strängt formell anda, med undanskjutande av de reala synpunkterna. I de av riksarkivarien V. A. Secher avfattade »Bestemmelser for Ordning, summarisk Registrering og Opstilling af Arkivalier» uttalas, att vid uppgörande av planer för arkivens ordnande »Hensynet til historiske Undersøgelser først kommer i Betragtning i anden Række.»³ Och om själva systemet för ordningsarbetena har Secher följande: »Man er mere og mere kommet ind på at lade den Ordning, som vedkommende Myndighed eller Embede selv har benyttet, og hvorved den har befundet sig vel, bestå. Har man i den Tid, da Arkivalierne endnu vare levende, da de toges frem for at benyttes til de løbende Forretninger, kunnet finde hver enkelt Sag, for hvilken der var Brug, må man kunne gøre det samme også senere, når Akterne ere landede i Arkivdepoterne; det gælder kun om at sætte sig ind i Fortidens Forretningsordning og at udfinde de enkelte Kollegiers eller Kontorers Forretningsområde og Kompetence.»⁴

¹ Till deras uppfattning ansluter sig den engelske arkivteoretikern, H. Jenkinson, *A manual of archive administration* (Oxford 1922) sid. 87—88. Eugenio Casanova, *Archivistica* (Siena 1928) intager samma ståndpunkt: *L'archivio deve essere e rimanere quale fu costituito dall'ente, que lo creò e al quale servi; non può essere disorganizzato nel suo insieme e neppure nelle sue parti; poichè tanto le sue serie, quanto i singoli suoi registri o filze debbono rimanere integri e il loro ordine interno immutato, inalterato* (s. 212).

² Se härom V. A. Secher, *Om Proveniens- (Hjemmehørs-) Principet som Ordningsregel i de danske Statsarkiver og om andre der gældende Ordningsregler i Meddelelser fra det danske Rigsarkiv I* (1907) sid. 191 ff. — I praktiken hade proveniensprincipen i Danmark tidigare funnit användning vid ordnandet av de ministeriella och kollegiernas arkiv i 1870-talets början. Från 1880-talet förekommo ansatser att tillämpa den i det danska geheimearkivet, och alltsedan landsarkivens grundande i 1890-talets början har den där varit grundläggande för ordningsarbetena.

³ Bestemmelser § 3. *Meddelelser fra det danske Rigsarkiv I* sid. 242.

⁴ V. A. Secher, *Om Proveniens- (Hjemmehørs-) Principet i Meddelelser I* sid. 200.

Den stora likheten mellan de danska och holländska ordningsprinciperna belyses ytterligare av följande Sechers uttalande: »Man maa indskrænke sig til at revidere Ordningen, bringe vildfarne Akter på Plads og berigtige Fejl, men i øvrigt kun fuldstændiggøre Benytteligheden, hvis sådant tiltrænges, ved Udarbejdelsen af ny og bedre Registre eller Inventarier end de med Arkivalierne fulgte: kun hvor ingen sådan oprindelig Ordning påtræffes, kan det være tilstedeligt at anvende Ordning efter sagligt Indhold, og selv da vil Anvendelse af Seriesystemet med tilhørende Fortegnelse og Registre ofte være heldigere, fordi man ikke herved vildledes til at forudsætte, at Arkivalierne virkelig udtømmende kunne anbringes under saglig bestemte Rubriker». ¹

Följande den allmänna utvecklingen formade det svenska arkivväsendet sig vid samma tid som det danska efter liknande grundsatser. I nådig kungörelse angående allmänna grunder för ordnande och förtecknande av vissa offentliga arkiv den 22 maj 1903 erhöles dessa grundsatser sitt officiella uttryck.

Sedan det i kungörelsen betonats, att en myndighets arkiv utgör ett helt för sig, och att det, när det är ordnat, bör så nära som möjligt rätta sig efter och återgiva myndighetens verksamhet, lämnas följande regler för ordnandet:

»Vid ordnandet och förtecknandet av en myndighets arkiv bör i allmänhet följas den praxis, som hos myndigheten utbildat sig, för så vitt den kan anses på goda skäl grundad. Synpunkter, som den historiska forskningen möjligen i strid därmed kunde vilja uppställa, böra först i andra rummet tagas i betraktande. Är ett arkiv fullständigt i ordning, bör försök göras att återställa den ursprungliga ordningen, varvid ordnaren har att rätta sig efter varje myndighets särskilda art och funktioner.»

I riksarkivariens i anslutning till den kungl. kungörelsen utgivna cirkulär av den 22 juni s. å. utvecklas dessa grundsatser närmare. »Inom varje mindre arkiv», heter det,

»är det skäl att i allmänhet bibehålla eller söka återställa den ursprungliga ordningen, för så vitt någon sådan funnits, då den med skäl kan anses vara den, som bäst motsvarat vederbörandes behov och därför ock efter all sannolikhet i längden bäst torde främja olika slags forskning. Skulle i fråga om ett oordnat arkiv all annan ledning saknas, har ordnaren i främsta rummet att hålla sig till de ordinarie serier, som hos svenska offentliga myndigheter pläga uppstå och varom upplysning lämnas i de allmänna grunderna.» Riksarkivarien konstaterar vidare, att dossiersystem i de flesta fall svårigen eller rent av omöjligt kan genomföras beträffande de äldre arkiven, »i synnerhet som å ena sidan skrivelser i äldre tider ej sällan behandlade olika ämnen och å den andra hos de flesta svenska myndigheter det ända till senaste tid varit regel att sammanhålla, vanligen binda koncepten eller deras avskrifter (registraturet) som en särskild serie». Den kungl. kungörelsen tar avstånd från att vid arkivens ordnande handlingar rörande vissa ämnen osystematiskt utplockas ur olika serier och sammanföras i dossierer, på samma gång den framhåller, att under förvaltningens gång bildade dylika i allmänhet ej böra upplösas. Beträffande de under bildning varande arkiven lämnas valfrihet att antingen bibehålla förut existerande seriesystem eller övergå till dossiersystem.

I frågan om de lösa handlingarnas systematiska uppdelning efter ämnen, så vitt en dylik är görlig, göres gällande, att »handlingar, som icke längre kunna återföras till sin ursprungliga plats eller äro av ringa administrativt värde, kunna utan vidare ordnas efter ämne». För övrigt beröres frågan endast helt lindrigt. »Det är rådligast», heter det, »att först skaffa sig en överblick över de stora serierna av handlingar i deras helhet. Sedan kan avgöras, om inom dessa en uppdelning lämpligen kan ske efter innehållet eller efter brevskrivare.» Därest en dylik kommer till stånd, är den dock endast avsedd att gå efter grova linjer. »Det är ej skäl att bilda för många småserier», heter det i en ävenledes den 22 maj 1903 utfärdad nådig kun-

¹ Ibid. 201.

görelse angående plan till förteckning över domkapitels arkiv.

Såsom synes, äro de i den kungl. kungörelsen och riksarkivariens cirkulär framställda grundsatserna i sina huvuddrag direkt modellerade på holländarnas. Jämte det att de särskilda arkiven skola respekteras såsom slutna enheter, skall återställandet av deras ursprungliga ordning i regel vara A och O för arkivmannen. Hans verksamhet inskränkes i stort sett till en rekonstruerande.

Den reform av det svenska arkivväsendet, som utfärdandet av dessa kungörelser innebar och medförde, var både högnödig och betydelsefull. Ty arkivväsendet levde här ännu under 1800-talets sista år i en förgången tids traditioner. I det svenska riksarkivet höllos de olika arkiven ej principiellt i sär. Historiskt intressanta handlingar utplockades osystematiskt ur olika serier och arkiv och sammanfördes i godtyckligt valda ämnesgrupper. Belysande för ordningsmetoderna äro de åtgärder, som vidtogos i samband med gallringen av Nedre justitierevisionens handlingar för tiden 1700—1789. Den stora såväl från rättshistorisk som andra synpunkter dyrbara samlingen akter upplöstes fullständigt så sent som åren 1888—1899. Det övervägande antalet handlingar uttogos för gallring. Med den mindre delen handlingar, som ansågs värd att bevara, förfors på följande sätt. Under rubrik »Justitierevisionens handlingar. Lagstiftning och lagskipning» bildades en avdelning av handlingar, som förklarades ega intresse ur rättshistorisk eller judiciell synpunkt. »De övriga inordnades på de olika specialsamlingar, till vilka de med avseende på ämnets beskaffenhet naturligen hörde», d. v. s. utplotrades, även med sönderplockande av akterna, bland handlingar tillhörande andra arkiv under rubriker, som till en del ej höra hemma i arkiv. Dylika samlingar, som härigenom riktades, voro: »Topographica», »Ecclesiastica», »Biographica», »Städers acta», »Tryckfrihetsmål», »Brännvinsbränning», »Fideikomisser». Även samlingarna av kungl. originalbrev och koncepter, riksdagshandlingar, kollegiers, konsistoriers

m. fl. myndigheters skrivelser erhöles på detta sätt tillökning.¹

Tillvägagångssättet i dess helhet är betecknande för den äldre arkivordningsmetoden. Reformen, i första hand ett verk av riksarkivarien Emil Hildebrand, var därför också så betydelsefull, när den äntligen kom.²

Den genomgående principen i de svenska arkivdepåerna har sedan dess i stort sett varit, att, jämte sammanhållande av arkiven efter deras proveniens, återföra handlingarna till deras ursprungliga ordning. Såsom en följd härav innehålla de särskilda arkiven endast få serier, bildade efter formella grunder, i regel i kronologisk ordning, breven på sin höjd uppdelade efter de brevskrivande myndigheterna. Uppdelning av handlingarna efter ämnen har i äldre tider förekommit endast i ytterligt ringa utsträckning; den förekommer därför i regel icke heller i de nyordnade arkiven.

Tillämpandet av huvudsakligen endast formella ordningsgrunder, karakteristiskt för det nuvarande europeiska arkivväsendet utanför Frankrike, har sina stora olägenheter. »Handlingarna rörande samma ämne ligga icke längre såsom ofta tidigare bekvämt tillsammans» — så har denna »ofullkomlighet i det nya ordningssystemet» i korthet och träffande redan år 1902 uttryckts av den preussiske arkivdirektorn Bailieu. Botemedlet, som rekommenderas häremot, är utförliga, kronologiska och alfabetiska register till underlättande av historiska undersökningar³. Dessa register bli systemets konsekvens, det enda medlet för att forskningssynpunkten efter arkivens ordnande skall tillfredsställande kunna tillgodoses.

¹ Om själva gallringsförfarandet se Riksarkivets meddelanden III, 258—260, 351—353, 428—429. IV, 9—10, 87, 159—160, 260—261, 339, 397. V, 5, 92—93, 188. Om ordningsförfarandet ibid. III, 353—354, 432—434. IV, 13—14, 90, 163, 264, 342, 401. V, 8, 93—94.

² Hildebrand skrev i samband därmed en utmärkt orienterande uppsats: Om den s. k. ursprungsprincipens tillämpning vid ordnande av offentliga arkiv (Medd. från svenska riksarkivet N. F. Ser. 1. Band I, 85—92).

³ Korrespondenzblatt 1902 sid. 195. Muller, Feith och Fruin anf. arb. § 19 sid. 35. Secher ovan sid. 13.

II.

Är nu denna holländarnas, i Sverige och i flertalet andra länder till sina huvudlinjer antagna och tillämpade uppfattning om ett arkivs ordnande i alla delar efterföljansvärd, det praktiserade ordningssystemet det ändamålsenliga?

Enligt den av fransmännen redan i början av 1840-talet erkända och av de holländska arkivmännen såsom grundläggande starkt framhävda proveniensprincipen, le respect des fonds, är varje särskilt arkiv att anse som ett helt för sig och får med detta handlingar från andra arkiv icke sammanblandas. Det lider intet tvivel, att denna princip varit och är ett Columbi ägg inom allt arkivväsen, en landvinning av största betydelse, länge till stor skada okänd för de kammarlärdade arkivmännen med biblioteksmässig skolning. I paritet med denna proveniensprincip uppställas emellertid också principen, att ett arkivs ursprungliga organisation skall vara normerande vid arkivets ordnande, och tagas alla de konsekvenser, som följa härav. Med skäl synas starka invändningar här kunna och böra resas.

Det låter sig givetvis icke förnekas, att ett arkivs ursprungliga organisation i viss mån och i stora drag blir avgörande för ordningen inom detsamma. Ett efter seriesystem inrättat arkiv kan sålunda svårigen helt omordnas efter dossiersystem; på samma sätt lär det näppeligen falla någon in att förändra ett genomfört dossiersystem i ett äldre arkiv till seriesystem, även om detta skulle vara möjligt. Men härifrån är steget långt till att göra gällande, att vid ett arkivs ordnande verksamheten i huvudsak skall vara av restaurerande art och att först i andra rummet hänsyn får och kan tagas till de historiska undersökningarnas intressen¹.

¹ Holländarnas detaljbevisning för denna senare sats (Muller, Feith och Fruin anf. arb. § 19 sid. 35—36) måste betraktas såsom synnerligen svag. Deras argument för satsens riktighet vända sig mot det gamla systemets för syndelser: osystematiskt utplockande av handlingar rörande ett visst ämne ur en eller flera serier och hopblandning av handlingar från olika arkiv vid ämnesgruppering. Detta senare säges hava ägt rum vid ordnandet av de franska arkivdepoterna, ett påstående, som emellertid föranlett utgivarna av bokens

Själva den motivering, som lett till uppställande av dessa grundsatser — den ursprungliga ordningen såsom den vilken bäst motsvarat och ännu motsvarar vederbörandes behov¹ — är knappast hållbar. Förhållandet är mestadels det, att ämbetsmännen från början endast lagt dokumenten tillsammans utan genomtänkt system, på det sätt, som låg närmast till hands, alltså rent kronologiskt, efterhand som de inkommit eller ärendena avgjorts, möjligen med en och annan smärre uppdelning, breven för sig, handlingarna till de olika protokollen för sig etc. Mekaniskt hava efterföljarna gjort på samma sätt, måhända med någon ytterligare uppdelning. Så länge ämbetsverket ännu var litet och handlingarna få, kan systemet kanske ha fungerat till belåtenhet; så snart ämbetsverket vuxit ut, arkivaliemassorna hopat sig och det även gällt att använda dem för handläggning av ärenden, som kräft tillbakablick på äldre tiders förhållanden, hava olägenheterna framträtt. Med den praktiserade arkivordningen har ämbetsmannen, hur väl han än känt densamma, ofta stått handfallen inför de tiggande, för lösande av hans uppgift närmast kaotiska arkivaliemassorna.

Riksarkivarien Secher, den energiske förkämpen för den formella principens användning vid arkivordningsarbetet, anför i sin skrift om proveniensprincipen ett i detta sammanhang belysande exempel. Då han ännu var arkivarie vid provinsarkivet i Köbenhavn, infann sig en dag hos honom en hemmansägare från Holbækstrakten och begärde upplysningar om sin egendoms tiondeförhållanden, men detta »uden at kunne give noget som helst kronologisk eller reelt Holdepunkt for en Undersøgelse». Secher svarade sin hemmansägare, att en dylik utgångspunkt var nödvändig; hemmansägaren återmenade, att alla handlingar om hans gård borde ligga sam-

franska upplaga till anmärkningen (sid. 43): »Il ne faudrait pas exagérer: dans les Archives départementales françaises la plupart des documents sont classés par fonds d'après leur provenance». Yttermera framföra holländarna såsom argument, att vid ämnesgruppering blott vissa historiska undersökningars intresse tillgodoses, under det att andra skadas.

¹ Se ovan sid. 60, 63 och 65.

lade under gårdens namn eller matrikelnummer. Varken hemmansägaren eller hans senare avsända ombud kunde erhålla de äskade upplysningarna; de fingo nöja sig med att Secher förklarade dem ett modernt ordnat arkivs säregna egendomligheter¹.

Exemplet är av Secher anført såsom belägg på allmänhetens oriktiga uppfattning av ett arkivs nödvändiga inrättning och benägenheten att anse detta ordnat, endast handlingarna lagts samman efter ämne. Men är exemplet belysande i denna riktning, så synes det å andra sidan giva anledning till reflexionen, huruvida icke hemmansägaren kunde haft rätt i sin fordran på upplysning och Secher orätt i sin oförmåga att lämna den äskade uppgiften. Frågan framställer sig osökt, huruvida det tillämpade ordningssystemet verkligen är det ändamålsenliga och huruvida icke arkivmännen vid uppgivandet av den gamla ordningsmetoden efter godtyckliga ämnesrubriker numera gått till överdrift åt andra hållet och för restaureringsarbetet beträffande arkiven avlägsnat sig allt för långt från tillgodoseende av forskningssynpunkten.

Ty vad är ändamålet med att försätta ett arkiv i ordnat skick? Det kan väl ändå knappast vara, att arkivmannen, ledd av ett slags musealt intresse, endast skall restaurera arkivet som paleontologen sitt förhistoriska djur. Ändamålet kan endast vara, såsom fransmännen redan på 1840-talet, under samtidigt hävdande av principen om le respect des fonds, uttryckte det, att arkivvårdaren skall sättas i stånd att säkrast och snabbast möjligt besvara de förfrågningar, som ställas av myndigheter och enskilda. Den numera i andra planet nedflyttade forskningssynpunkten, vare sig den avser besvarande av förfrågningar, administrativa utredningar eller historiska undersökningar i egentlig mening, har anspråk på att bli återinsatt på den plats, som rätteligen tillkommer densamma. Erkännes forskningssynpunktens berättigande vid ordnandet av ett arkiv, måste konsekvenserna därav bli en ingående uppdelning av handlingarna efter ämnen, i den mån en

¹ V. A. Secher, Om Proveniens-(Hjemmehörs-)Principet i Meddelelser I, 192 not.

uppdelning är möjlig och lämplig att genomföra. Det ligger däri, att arkivmannens verksamhet från en sådan av endast restaurerande art blir en i viss mån nyskapande.

Det här sagda innebär självfallet ingen återgång till det tidigare inordnandet av handlingarna under godtyckligt valda rubriker utan hänsyn till deras ursprung; med rätta ha de holländska arkivmännen uttalat sin förkastelsedom över detta tillvägagångssätt. Det ordningssystem, som här avses, är till sin natur helt skilt därifrån. I detsamma finnes ingen plats för grupper som Biographica, Topographica och andra likartade. Systemet rör sig endast med ämnesgrupper i organisk anslutning till en myndighets verksamhetsyttringar. Det åsyftar, med bibehållande av varje särskilt arkiv såsom ett helt för sig, en gruppering av dess handlingar efter ärendenas olika objekt¹. Därmed är också forskningssynpunkten tillgodosedd.

I princip erkänna holländarna själva betydelsen av ämnesuppdelning av ett arkivs handlingar. På tal om dossiers- och seriesystemen yttra de: »Dossiersystemet synes dock i många hänseenden mera praktiskt än seriesystemet. Den, som önskar anställa en undersökning i ett arkiv, känner tydligen alltid ämnet, vilket de av honom sökta handlingarna röra, däremot icke alltid tiden, då handlingarna inkommit; för honom är alltså dossiersystemet mycket ändamålsenligare»². De hava emellertid icke tagit steget fullt ut och uppställt en direkt fordran på uppdelning av handlingarna efter ämnen i de äldre arkiven, i den mån dylik är möjlig att genomföra och visar sig lämplig. Då den icke härrör från den gamla organisationen, är den enligt deras mening icke heller nödvändig. De förordade den endast i viss

¹ Secher (anf. arb. sid. 199—200) tager avstånd från realgruppering inom det enskilda arkivet, »særlig fordi et kunstig udtænkt System al Tid vanskelig lader sig tilpasse på Akter, der ere blevne til uden Hensyn til Systemet, og man al Tid vil være i Tvivl om Anbringelsen af en Sag, som passer på flere Rubriker». Den ovan framförda linjen ligger helt utanför hans tankegång.

² Muller, Feith och Fruin anf. arb. § 27 sid. 47.

omfattning beträffande handlingar, vilkas ursprungliga ordning icke kan fastställas ¹.

Några grundlinjer för arkivordningsarbetet skola här uppdragas och därvid hänsyn särskilt tagas till svenska förhållanden.

Det är tydligt, att en uppdelning av handlingarna efter ämnen kan tänkas försiggå inom ett arkivs alla serier i ett sammanhang eller endast inom vissa serier, var för sig eller två eller flera tillsammans. Beträffande det redan förefintliga beståndet inom ett arkiv kan den förstnämnda linjen, ett konsekvent tillämpat dossiersystem, knappast komma till användning. Hinder uppresas sig däremot i sättet för skriftföringen hos myndigheten och i arkivaliernas inbindning.

Det säger sig självt, att där serier av i följd skrivna protokoll och brevkoncept föreligga inom ett dylikt arkiv, dessa måste oförändrade bibehållas. Liknande blir i regel förhållandet, då i de särskilda, till ett arkiv hörande breven

¹ Ovan sid. 61—62. Förklaringen till holländarnas allmänna ståndpunkt synes ligga, utom i vad tidigare här anförts, dels i en doktrinär fordran på full konsekvens vid tillämpandet av ett ordningssystem, dels i den stora mängden inbundna handlingar i ett holländskt arkiv, vanligen $\frac{9}{10}$ av beståndet. De finna det under sådana förhållanden icke möjligt att helt förstöra arkivets organisation och fullt konsekvent ersätta den med annan, och konkludera: »Det är alltså icke så mycket förkärlek för detta system, som föranleder oss till dess förordande, som övertygelsen, att arkivarien, som förut lugnt överväger sin plan och vill genomföra den alldeles konsekvent, rent ut skall vara tvungen antaga vårt» (Muller, Feith och Fruin anf. arb. § 15 sid. 24, § 16 sid. 28—29). Att tvånget varit ledande motiv för författarna att antaga den ursprungliga ordningen såsom grundläggande princip pointeras ytterligare av den ene författaren Muller i en år 1914 författad uppsats: *Het zoogenaamde decimale stelsel van archiefordening* (Nederlandsch Archievenblad, årg. 23, 1914—1915, sid. 171 ff.), i vilken han icke längre tvekar att i allmänhet förorda införandet av ett konsekvent dossiersystem i de under bildning varande arkiven, på samma gång han med stor bestämdhet avråder från varje försök att omordna de äldre arkiven med detta system såsom ledande grundsats. För dossiersystem i de under bildning varande arkiven pläderar även P. Noordenbos, *Oude en nieuwe archieven* (ibid. årg. 35, 1927—1928 sid. 111—117). Beträffande åter de äldre arkiven är även för honom holländarnas »Handleiding» kanon, vari ingen rubbning medgives.

olika ämnen behandlas; i varje fall för den tid detta allmänare är händelsen, måste breven lämpligen hållas samman. Äro däremot breven av detta slag färre, kunna de antingen bibehållas som en grupp för sig med utläggande av de övriga på respektive ämnesgrupper eller också samtliga utläggas och hänvisningar ske i de enskilda fallen. Kostbara, tidskaraktäristiska band tvinga till seriesystem; i andra fall torde ofta, med söndertagande av banden, en fördelning av handlingarna efter ämnen lämpligen kunna äga rum.

Vissa arkiv och vissa serier inom ett bestående arkiv äro mera lämpade för uppdelning efter ämnen än andra. I de administrativa myndigheternas arkiv kan sålunda systemet tillämpas med större fördel än i domstolarnas. Systemet har sin givna plats i ett ämbetsverk av kammarkollegii typ, vars verksamhet i mycket är av utredande natur. Med fördel kan det uppenbarligen användas beträffande exempelvis de svenska departementens hart när oöverskådliga kronologiska serier av akter till statsrådsprotokollen och beträffande regeringsrättens handlingar ¹. Systemet passar utmärkt i ett kronofogdearkiv beträffande en stor del av handlingarna och i ett landskontors arkiv beträffande exempelvis de enskildes ansökningar (supplikakterna). Grupperna ordnas lämpligen i vissa fall först topografiskt eller alfabetiskt, därefter kronologiskt.

Av det här utvecklade systemet följer även skiljaktig mening med holländarna på en närliggande punkt. Såsom vi sett, uppställa de satsen, att de lösa handlingarna böra ordnas i sträng korrespondens med de huvudserier, till vilka de höra, koncept och brev exempelvis i kronologisk följd, då kronologiskt förda koncept- och brevböcker, i vilka de inskrivits, förefinnas ². I anslutning till det ordningssystem, vilket här hävdas, synes regeln snarare med fördel

¹ I enstaka fall har inom ett departement det praktiska behovet vid ärendens handläggning framkallat, att en ämnesgrupp uttagits ur den i övrigt obrutna kronologiska serien akter såsom en särskild underavdelning t. ex. i ecklesiastikdepartementet de ecklesiastika löneregleringsakterna.

² Ovan sid. 61.

kunna formuleras rakt motsatt: vid ordnande av lösa handlingar, som ansluta sig till en huvudserie, bör städse tagas under övervägande, huruvida de icke lämpligen böra i första hand ordnas på ett annat sätt än deras kronologiskt förda huvudserier, efter ämnen, topografiskt eller alfabetiskt. Vi taga ett exempel. Inflyttningar i en församling bokföras i Sverige kronologiskt i därför upplagda inflyttningslängder. Till dessa ansluta sig själva inflyttningsbevisen, på vilka inflyttningslängdens uppgifter grunda sig och vilka enligt gällande ordning jämväl skola bevaras. Så länge dessa bevis förvaras uteslutande i kronologisk följd, är deras värde ur forskningssynpunkt i huvudsak inskränkt endast till kontrollmedel å inflyttningslängdernas uppgifter. Placeras de åter, för vissa lämpligt avvägda tidsmått av år i sänder, i bokstavsordning efter de inflyttades namn, fås så att säga gratis vid sidan av kontrollmedlet även ett realregister, och detta av större värde för vinnande av sökt personupplysning än inflyttningslängden själv. I regel är den efterforskades namn känt, den exakta tidpunkten för inflyttningen däremot ofta okänd. Systemet är av betydelse särskilt i större församlingar.

Det har redan framhållits, att ett dossiersystem i sin fulla utformning, med alla handlingar, även koncept, rörande ett ärende hoplagda för sig och de olika dossiererna därefter ordnade i serier efter ämnen, knappast låter sig genomföra beträffande de äldre arkiven, därest dessa ej från början varit ordnade på detta sätt. Ett mera konsekvent tillämpat dossiersystem måste vara förbehållet de under bildning varande delarna av ett arkiv. Systemet vinner också alltmånga terräng, åtminstone hos större svenska ämbetsverk, understundom med smidiga variationer vid genomförandet, så att vissa handlingar behållas ordnade uteslutande efter formella synpunkter, där så befinner sig ändamålsenligt. Efter modell av motsvarande arkiv i Bruxelles och Paris infördes sålunda dossiersystem med ämnesserier i det svenska utrikesdepartementets arkiv av dåvarande utrikesministern Alfred Lagerheim under hans ministertid 1899—1904, från början dock utan fast logisk

uppbyggnad¹. År 1920 omlades systemet. Ämnesgrupperna uppbyggdes nu i organisk anslutning till de olika byråerna och deras arbetsuppgifter, först vissa huvudgrupper och därefter underavdelningar. Sedan Lagerheim efter slutad ministertid blivit chef för kommerskollegium, skedde även beträffande detta verks arkiv övergång till dossiersystem år 1908. Dossiersystem har vidare kommit till användning i arkivet hos den ur kommerskollegium år 1913 utbrutna socialstyrelsen. För skogsstatens arkiv har domänstyrelsen år 1924 i viss utsträckning föreskrivit samma system enligt uppgjort schema.

Inom ett ämbetsverk i funktion av någon storlek och med ärenden av betydelse kommer förr eller senare den tidpunkt, då den löpande förvaltningen icke längre med fördel kan handhavas med endast kronologiska protokoll och diariier samt akter till dessa ordnade i kronologisk följd, utan åtgärder av ett eller annat slag måste vidtagas för att göra ärenden inom samma område lättare påträffbara och tillgängliga. I detta syfte har man, där icke dossiersystem införts, sökt hjälpa sig med årliga register av olika slag till brevdarierna eller ock med fortlöpande sakregister över de avgjorda ärendena². I avsevärd mån äro dylika register

¹ Med det svenska utrikesdepartementets arkiv såsom förebild och med vissa ändringar och tillökningar i schemat har senare det danska utrikesdepartementets arkiv ordnats av professor Erik Arup efter dossiersystem. Här behållas de kungl. resolutionerna på ministrarnas framställningar ävensom originalen till diplomaternas rapporter i kronologisk ordning, under det att alla andra handlingar fördelas på olika ämnesgrupper, bland dem även den ena av de avskrifter, som åtföljer diplomaternas rapporter.

² I ecklesiastikdepartementet föres sålunda sedan 1800-talets senare del fortlöpande sakregister över de expedierade kungl. breven efter ett ingående schema särskilt för varje byrå, varjämte alfabetiskt Orts- och personregister numera årligen uppgöres till brevdariet, under det att t. ex. försvarsdepartementet åtnöjer sig med på olika sätt uppgjorda årliga register dels till det ingående brevdariet och dels till en justerad avskrift av konseljlistorna. I allmänhet torde även å de särskilda byråerna i departementen föras prejudikatsanteckningar, som i viss mån kunna underlätta forskningsarbete. Förhållandena i detta avseende inom departementen hava aldrig varit föremål för någon enhetlig reglering.

givetvis ägnade att göra handlingarna lättare åtkomliga. Men huru väl de än uppgöras, kunna de dock icke ersätta de stora fördelar dossiersystemet erbjuder: alla handlingarna rörande ett och samma ämne ligga omedelbart till hands¹, en omedelbar översikt av materialet vinnes och därigenom även säkrare utgångspunkter för en rationell gallring av handlingarna, där en sådan är behövlig. Vid dossiersystemet undvikas tidsödande efterforskningar; det blir därigenom i längden besparande för statsverket.

Dossiersystemet når emellertid sin fulländning i de under bildning varande delarna av ett arkiv, när det kombineras med fortlöpande sakregister, som i samband med ärendenas handläggning föras av kvalificerade personer. Ett dylikt system torde särskilt lämpa sig för det svenska kungl. kansliets olika arkiv, hälst skäl där kunna finnas att sammanhålla de utgående expeditionerna i en kronologisk serie. Med här givna riktlinjer skulle systemet i detta fall lämpligen bliva: å ena sidan fortlöpande sakregister över de utgående kungl. breven och å den andra sidan akterna, som ligga till grund för breven, ordnade i anslutning till registrens ämnesgrupper, gärna med en bilagd kopia av resp. kungl. brev.

Vid både dossiersystemet och sakregistren ligger vikten därpå, att schemat för uppdelningen efter ämnen uppgöres med den logiska stränghet, att konkurrens mellan olika grupper i möjligaste mån förhindras och att schemat kompletteras och ytterligare differentieras vid tillkomst av nya ärenden och vid uppträdande av förutvarande ärenden i ökad omfattning. Grundtanken för själva sammanställningen av ämnesgrupperna med deras underavdelningar har angivits redan av fransmännen: man har att utgå från

¹ »Den goda klassificeringen tjänar till det säkra återfinnandet av handlingarna likaväl som registren och förteckningarna. Om man för varje slag av ärenden hade en säker titelrubrik och för varje ärende en fascikel med handlingarna ordnade i tidsföljd, skulle undersökningarna vara möjliga utan andra hjälpmedel». 1894 års italienska arkivkommissions betänkande av år 1900 angående den italienska centraladministrationens arkivväsen, anförd av E. Casanova, *Archivistica* (Siena 1928) sid. 141.

gruppernas olika betydelse och att fortskrida från det allmänna till det enskilda, från det väsentliga till det oväsentliga¹.

En inom det moderna arkivväsendet ofta upprepad sats är denna, att ett arkivs ordning skall återspegla det ämbetsverks liv och utveckling, från vilket arkivet härrör; »arkiv-historia är ett stycke författningshistoria», har man sagt². Satsen har i viss mån sitt berättigande. Men den får icke taga försteget framför forskningssynpunkten och arkivet komma att bliva självändamål. I själva verket fylles det uppställda syftet i än högre grad vid en systematisk uppdelning av handlingarna efter ämnen. Återspeglingen av ämbetsverket dag för dag ligger i de väsentligen kronologiskt förda diarierna och protokollen. Denna återspegling blir först fullständig med anlitande i övrigt av dossiersystem. Systemet lämnar en samlad totalbild av verksamheten inom varje särskilt område.

¹ Ovan sid. 54. I praktiken torde ofta vara ändamålsenligt att sammanföra huvudgrupperna i alfabetisk ordning och först dessas underavdelningar med utgångspunkt från det allmänna och fortskridande till det enskilda.

² Kaiser anf. arb. sid. 108. — »Lo scopo del riordinamento archivistico è quello di raffigurarci l'organismo, dal quale provengono gli atti, nello stato medesimo, nel quale era costituito quando nascevano e si accumulavano questi atti, sì quasi da farcelo rivedere in azione.» Casanova anf. arb. sid. 189.

Carl Gustaf Weibull.